

Др Драгољуб Ц. Тодић, научни савешњик
Института за међународну историју и привреду у Београду
dtodic@yupmail.com

ЧЛАНСТВО У МЕЂУНАРОДНИМ МУЛТИЛАТЕРАЛНИМ УГОВОРИМА У ОБЛАСТИ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ И ГЛОБАЛНИ БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ¹

Сажетак: У раду се указује на односе између међународних мултилатералних уговора у области живојне средине (ММУЖС) глобалног карактера и савремених безбедносних проблема. Наглашава се значај неколико кључних безбедносних изазова (климатске промене, управљање водним ресурсима, заштита биодиверзитета и управљање отпадом и опасним хемикалијама). Разматра се питање односа према глобалним проблемима у области живојне средине од стране чланица Савета безбедности УН (СБУН), Републике Србије (РС) и њој суседних држава чланица ЕУ. За основу анализе је узето питање статуса ових држава у 15 ММУЖС чији је дејоштар Генерални секретар УН. Констатира се да не постоји уједначено чланство држава чланица СБУН у ММУЖС. У неколико ММУЖС изостаје чланство неких држава чланица СБУН. Истовремено, чланство у највећем броју имају државе чланице ЕУ (као сталне чланице СБУН, иако и РС суседне државе). РС, у погледу броја уговора у којима је страна уговорница, заостаје за суседним државама чланицама ЕУ.

Кључне речи: међународни уговори у области живојне средине, глобална безбедност, Савет безбедности УН, Европска унија, Република Србија.

¹ Рад је реализован у оквиру научног пројекта: „Србија у савременим међународним односима: Стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти” (бр. 179029), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја, за период 2011–2017. године.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА И МЕТОДОЛОШКИ ПРИСТУП

У литератури се оцене стања животне средине (или у вези са животном средином) често повезују са постојањем тзв. еколошке кризе уз различите интерпретације узрока и последица и наглашавање безбедносних ризика савременог живота.² Говори се, нпр. о „драматичним, неочекиваним и неповратним погоршањима животне средине“ која воде значајном погоршању услова живота.³ Проблеми у области животне средине се повезују са различитим другим безбедносним проблемима и околностима, као што су експлоатација прекограничних природних ресурса, сукоби између држава, поремећаји у производњи хране, одрживи развој, миграције, стање људских права, итд.⁴ У таквим околностима растући значај међународних мултилатералних уговора у области животне средине (ММУЖС) везује се, углавном, за последице растуће међузависности и потребу изградње јачих инструмената сарадње примењивих од стране што већег броја држава.

У овом раду се анализира статус држава у 15 ММУЖС отворених за универзално чланство, којима се регулишу нека од питања која се сматрају глобалним проблемима у области животне средине, а чији је депозитар Генерални секретар УН (Поглавље XXVII).⁵ То су: Оквирна конвенција УН о промени климе, Кјото протокол, Париски споразум, Бечка конвенција о заштити озонског омотача, Монреалски протокол о супстанцама које оштећују озонски омотач, Базелска конвенција о прекограничном кретању опасних отпада и њиховом одлагању, Конвенција о биодиверзитету, Картагена протокол уз Конвенцију о биодиверзитету, Нагоја протокол и Накоја – Куала Лумпур допунски протокол о одговорности и накнади штете, Конвенција УН о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом, посебно у Африци, Конвенција о праву непловидбених коришћења међународних водотокова, Ротердамска конвенција о

² За најшири преглед стања животне средине видети: Geo 5, Global Environment Outlook, Environment for the future we want, UNEP, 2012. http://web.unep.org/geo/sites/unep.org/geo/files/documents/geo5_report_full_en_0.pdf (8.12.2017). OECD (2012), OECD Environmental Outlook to 2050, OECD Publishing. <https://www.naturvardsverket.se/upload/miljoarbete-i-samhället/internationellt-miljoarbete/multilateralt/oecd/outlook-2050-oecd.pdf> (8.12.2017).

³ Вид. нпр. Scott M. Taylor, „Innis Lecture: Environmental crises: past, present, and future“, *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, 4/2009, 1244.

⁴ Вид. Душан Ж. Николић, Слобода Д. Мидоровић, „Својински односи и право на воду у епохи масовних миграција“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2016, 1083–1102. Kyla Tienhaara, „A tale of two crises: what the global financial crisis means for the global environmental crisis“, *Environmental Policy and Governance*, 3/2010, 197–208.

⁵ Вид. https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=27&subid=A&clang=_en (15.11.2017). За називе ових ММУЖС на енглеском видети следеће тачке овог списка: 2, 2а, 3, 7, 7а, 7д, 8, 8а, 8б, 8ц, 10, 12, 14, 15, 17.

поступку давања сагласности на основу претходног обавештења за одређене опасне хемикалије и пестициде у међународној трговини, Стокхолмска конвенција о дуготрајним органским загађујућим супстанцама и Минимата конвенција о живи.⁶ Питање глобалог значаја сваког од њих појединачно се не разматра на посебан начин, већ се полази од става да њихов глобалан значај проистиче из чињенице да се ради о уговорима који су отворени за универзално чланство, односно из броја страна уговорница.⁷

Кроз поређење статуса држава чланица СБУН у ММУЖС покушава се одговорити на питање како се према глобалним проблемима у области животне средине односе државе чланице овог органа, будући да се његов задатак односи на очување међународне безбедности.⁸ Постојање сличности и разлика између сталних и не сталних чланица СБУН може бити интересно, посебно у контексту расправа о односима између развијених и земаља у развију, односно не развијених држава. Наравно, у детаљнијој анализи би требало имати у виду укупну активност УН у области животне средине, а не само СБУН.⁹ Посебно се указује на питање чланства Велике Британије и Француске, као сталних чланица СБУН, које су чланице ЕУ.¹⁰ С друге стране, сагледава се статус Републике Србије (РС) у ММУЖС, упоређује се однос државе кандидата за чланство у ЕУ према глобалним проблемима у области животне средине са односом према овим проблемима од стране држава које су већ чланице ЕУ (суседне државе). Значај питања чланства у ММУЖС држава чланица ЕУ може бити повезан и са чињеницом да се ЕУ сматра једним од главних промотера решавања проблема у области животне средине, односно лидером на глобалном нивоу.¹¹

⁶ Овде се не улази у посебну расправу о томе што се у једном делу ових уговора ради о протоколима уз основни међународни уговор, због тога што се ради о посебним уговорима и статус у сваком од њих се исказује појединачно. Евентуална везаност чланства у једном, претходним чланством у другом, за потреба ове анализе се апстрахује.

⁷ У раду се не улази посебно у питање релевантности МУЖС регионалног карактера, иако се то питање не би могло игнорисати. Уствари, детаљнија анализа односа између МУЖС и безбедносних изазова морала би уважавати регионалне уговоре (тамо где постоје), у свим областима које су од значаја за одређено безбедносно питање. Ипак, питање односа између глобалних, регионалних и националних проблема у области животне средине и безбедносних изазова заслужује посебну и знатно детаљнију анализу.

⁸ За списак држава чланица СБУН вид. <http://www.un.org/en/sc/members/> (30.11.2017).

⁹ Вид. Hans G. Brauch, „Conceptualising the environmental dimension of human security in the UN“, *International Social Science Journal*, s1/2008, 19–48.

¹⁰ Питање изласка Велике Британије из ЕУ овде се, за потребе ове анализе, не узимао релевантно.

¹¹ Вид. Christa Uusi-Rauva, „The EU energy and climate package: a showcase for European environmental leadership?“, *Environmental Policy and Governance*, 2/2010, 73–88. Marco de Morpurgo, „The European Union as a Global Producer of Transnational Law of Risk Regulation: A Case Study on Chemical Regulation“, *European Law Journal*, 6/2013, 779–798.

2. ГЛОБАЛНИ МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ И БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ

Сагледавање односа између стања у области животне средине и њихових безбедносних импликација није без теоријских и практичних дилема.¹² Дефинисање веза између ове две области подложно је различитим критеријумима. Овде се полази од става да, за потребе овог рада, везе између предмета регулисања ММУЖС, њихових циљева и инструмената који се прописују, са безбедносним изазовима није потребно посебно доказивати, иако би у детаљнијој анализи ово питање могло бити испитивано. Ипак, остаје и питање могућности и домета права као технике и средства за регулисање појединих безбедносних питања.¹³ Полазећи од списка међународних уговора чији је депозитар Генерални секретар УН (поглавље XXVII), могло би се говорити о неколико глобалних проблема који су постали предмет регулисања на глобалном нивоу и за које се, истовремено, у литератури расправља као о безбедносним питањима. ММУЖС су груписани у четири групе које, истовремено, одражавају и глобалне проблеме у области животне средине. То су: климатске промене и проблеми у вези са загађивањем атмосфере, управљање водним ресурсима, заштита биодиверзитета и управљање опасним отпадом и опасним хемикалијама. При том би требало имати у виду да би се ова подела, као и неке друге сличне, могла на различите начине довести у питање и, у зависности од потреба, на другачији начин засновати, или бар детаљније разрађивати.

А) Ако је судити по насловима већине чланака који су посвећени климатским променама, скоро да не би требало да буде дилема у погледу веза између климатских промена и ризика глобалне природе.¹⁴ Подаци којима се илуструје утицај климатских промена на различите секторе привреде и друштва показују, без обзира на извесне резерве, да се ради о глобалном процесу ван чијег утицаја не остаје ни једна држава у свету, са значајним утицајима на услове живота великог броја становника Планете.¹⁵ У литератури се раз-

¹² Hugh Dyer, „Environmental security and international relations: the case for enclosure“, *Review of International Studies*, 27/2001, 441–450. Ken Conca, Joe Thwaites, Goueon Lee, „Climate Change and the UN Security Council: Bully Pulpit or Bull in a China Shop?“, *Global Environmental Politics*, 2/2017, 1-20. Daniel Deudney, „Security“, In Andrew Dobson & Robyn Eckersley (Eds.), *Political Theory and the Ecological Challenge* (232-252). Cambridge: Cambridge University Press. 2006.

¹³ За шире вид. Nicholas Tsagourias, Nigel D. White, *Collective Security*, Cambridge University Press, 2013, 281-296.

¹⁴ Indur, M. Goklany, „Is climate change the number one threat to humanity?“, *WIREs Clim Change*, 6/2012, 489–508.

¹⁵ Доступне су бројне публикације у којима се могу пронаћи различити подаци у вези са узроцима и последицама климатских промена на глобалном, регионалним и наци-

матра и посебна улога СБУН у области савремене политике и права климатских промена.¹⁶ Не би требало да буде спора у погледу тога да је у систему међународних уговора који се непосредно односе на климатске промене окупљена, на различите начине и до различитог нивоа и карактера обавезности, скоро цела међународна заједница.¹⁷ Окосницу система чини Оквирна конвенција УН о промени климе и неколико других међународних уговора у овој области, али би се ширем смислу (имајући у виду дефиницију појма „климатске промене“) елементима овог система могли сматрати сви ММУЖС о којима се овде говори и већина других међународних уговора.

Б) Подаци којима се илуструју различити аспекти проблема у вези са управљањем водним ресурсима најчешће и недвосмислено јасно илуструју, између осталог, глобалне димензије и озбиљност проблема.¹⁸ Историја међународно-правног регулисања односа између држава поводом коришћења водних ресурса као да потврђује сву снагу интереса појединачних држава или групација држава у вези са овим.¹⁹ Литература обилује чланцима у

оналним нивоима. Изгледа да извештаји Међувладином панела о климатским променама представљају обавезну иницијалну основу за било какву анализу озбиљнијег карактера. За савешт приказ новијих података овог тела видети: IPCC, 2014: *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, Rajendra K. Pachauri and Leo A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland.

¹⁶ Вид. Darrgh Conway, „The United Nations Security Council and Climate Change: Challenges and Opportunities“, *Climate Law*, 1/2010, 375–407.

¹⁷ Могуће је правити различите класификације и на основу различитих критеријума дефинисати међународне уговоре који се односе на климатске промене или су од значаја за климатске промене. Ипак, не би требало да буде спорно да је централни елемент система међународних уговора у области климатских промена Оквирна конвенција УН о промени климе која је у свом чланству окупила 197 држава. Вид. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7&chapter=27&Temp=mtdsg3&clang=_en (26.11.2017). Париски споразум о клими у свом чланству има 170 страна уговорница. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-7-d&chapter=27&clang=_en (29.11.2017). Бечка конвенција о заштити озонског омотача у свом систему има 197 страна уговорница. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-2&chapter=27&clang=_en (2.12.2018). За шире о режиму установљеном у области климатских промена (у ужем смислу речи) и режиму заштите озонског омотача вид. Родољуб Етински, „Упоредна анализа међународних режима заштите озонског омотача и промене климе“, *Правни живоић*, 12/2012, 175–196.

¹⁸ WWAP (United Nations World Water Assessment Programme). 2015. *The United Nations World Water Development Report 2015: Water for a Sustainable World*. Paris, UNESCO. Patricia Wouters, Sergei Vinogradov, Bjoern-Oliver Magsig, „Water Security, Hydrosolidarity, and International Law: A River Runs Through It“, *Yearbook of International Environmental Law*, 19, 1/2009, 97–134.

¹⁹ За опис неких тенденција у међународној сарадњи у области управљања водама видети: Stephen C. McCaffrey, „International Water Cooperation in the 21st Century: Recent Developments in the Law of International Watercourses“, *Review of European Comparative & International Environmental Law*, 1/2014, 4–14.

којима се за основни предмет разматрања узимају тезе које се односе на безбедносне ризике због сукоба интереса у вези са коришћењем слатководних ресурса, укључујући и оружане сукобе. Неки региони су предмет посебних анализа са становишта пројекција развоја ситуације. Управљање водним ресурсима океана и мора у међународном праву је стекло карактер универзалне препознатљивости.²⁰ Међутим, глобалне димензије проблема у вези са управљањем слатководним ресурсима могле би бити сагледаване, евентуално, тек кроз чланство великог броја држава у различитим регионалним међународним уговорима којима се регулишу правила коришћења водних ресурса у различите сврхе. Конвенција о праву непловидбених коришћења међународних водотокова још увек није обезбедила ниво универзалности какав имају неки други међународни уговори, што заслужује посебну анализу.²¹ Уговори којима се регулише пловидба би могли бити предмет посебне расправе.

В) Заштита природе је у савременим условима постала истовремено и сложено системско питање и област са најконкретније разрађеним мерама. Глобални ризици проистичу из различитих чинилаца који доприносе деградацији и губицима биодиверзитета, односно из глобалног значаја биолошке разноврсности за опстанак живота на Земљи.²² Глобалан значај биодиверзитета недвосмислено је потврђен и кроз чињеницу да је значајан број држава у чланству најзначајнијих међународних уговора у овој области. Конвенција о биолошкој разноврсности је један од примера, али би овде требало имати у виду и још неке уговоре којима се регулишу друга сродна питања.²³

Када се расправља о глобалном значају биодиверзитета требало би имати у виду и везе између биодиверзитета и дезертификације, иако дезертификација представља посебан проблем са узрочно-последичним утицајима на друге глобалне проблеме у области животне средине. Основни ММУЖС који се односи на дезертификацију (Конвенција Уједињених на-

²⁰ Конвенција о праву мора (1982) у свом чланству тренутно окупља 168 држава, а Конвенција о међународној поморској организацији 172 државе. Видети: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXI-6&chapter=21&Temp=mtdsg3&clang=_en (27.11.2017), https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XII-1&chapter=12&clang=_en (26.11.2017).

²¹ Тренутно, овај уговор окупља 36 држава чланица. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-12&chapter=27&clang=_en (26.11.2017).

²² Secretariat of the Convention on Biological Diversity (2014) *Global Biodiversity Outlook 4*. Montréal.

²³ Конвенција у свом чланству окупља 196 страна уговорница. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVIII-8&chapter=27&clang=_en (26.11.2017).

На листи страна уговорница Конвенције о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре се налази 183 државе и међународне организације. https://www.cites.org/eng/disc/parties/chronolo.php?order=field_country_official_name&sort=asc (15.11.2017).

ција о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом, посебно у Африци) у свом чланству окупља 196 страна уговорница.²⁴

Г) Посматрано са становишта чињенице да је савремени техничко-технолошки развој имао за последицу драматично повећање количина и врста отпада и нарушавање стања у животној средини услед производње и коришћења различитих опасних супстанци, не би требало бити проблема у доказивању става да управљање опасним супстанцама представља истовремено и глобални безбедносни проблем.²⁵ Извори глобалних ризика проистичу из карактера опасних супстанци,²⁶ количина које се производе и користе и неодговарајућег начина управљања. Сва три ММУЖС у овој области имају, према броју страна уговорница, глобални карактер. Базелска конвенција окупља у свом чланству 186 страна уговорница,²⁷ Ротердамска конвенција има 159 страна уговорница, а Стокхолмска конвенција 181 страну уговорницу.²⁸

3. СТАТУС У ММУЖС

3.1. Потписивање и ступање на снагу ММУЖС

У бази међународних уговора чији је депозитар Генерални секретар УН дају се одвојени подаци о томе када су државе (и међународне организације) потписале међународни уговор, и када су постале стране уговорнице (т.ј. када су ратификовале, прихватиле, одобриле, приступиле или постале

²⁴ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-10&chapter=27&clang=_en (27.11.2017). Овај међународни уговор није предметно фокусиран на област биодиверзитета, али његов значај за област биодиверзитета не може да се игнорише. За шире о стању и ризицима угрожавања земљишта видети: United Nations Convention to Combat Desertification. 2017. *The Global Land Outlook*, first edition. Bonn, Germany.

²⁵ Вид. *Global Waste Management Outlook, 2015*. UNEP, International Solid Waste Association General Secretariat, Vienna. http://www.zoinet.org/web/sites/default/files/publications/GWMO_report.pdf (10.10.2017).

²⁶ За шире о глобалним аспектима управљања опасним хемикалијама видети, нпр: *Global Chemicals Outlook – Towards Sound Management of Chemicals*, United Nations Environment Programme, 2013.

²⁷ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-3&chapter=27&clang=_en (26.11.2017).

²⁸ https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-14&chapter=27&clang=_en;

https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-15&chapter=27&clang=_en (26.11.2017). Минимата конвенција о живи окупља у свом чланству 84 стране уговорнице. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-17&chapter=27&clang=_en (26.11.2017).

чланице по основу сукцесије). Отуда се овде, најпре указује на начин како ових 15 ММУЖС регулишу питање њиховог потписивања и ступања на снагу.

А) Посебне одредбе о потписивању, односно временском периоду у којем је постојала могућност потписивања, као и месту где се могло обавити потписивање садржане су (обично) завршним деловима ММУЖС. То су: чл. 20. Оквирне конвенције УН о промени климе; чл. 24. Кјото протокола; чл. 20. Париског споразума о клими; чл. 12. Бечке конвенције о заштити озонског омотача; чл. 15. Монреалског протокола; чл. 34. Конвенције о праву непловидбеног коришћења међународних водотока; чл. 33. Конвенције о биолошкој разноврсности; чл. 36. Каратегена протокола; чл. 32. Протокола из Нагоје; чл. 17. Накоја – Куала Лумпур допунског протокола о одговорности и накнади штете; чл. 33. Конвенције Уједињених нација о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом, посебно у Африци; чл. 21. Базелске конвенције о контроли прекограничног кретања опасних отпада и њиховом одлагању; чл. 24. Ротердамске конвенције; чл. 24. Стокхолмске конвенције; чл. 29. Минимата конвенције о живи.²⁹

Б) Такође, сви анализирани међународни уговори садрже одредбе којима се прописује, експлицитно или имплицитно, да они подлежу „ратификацији, прихватању, одобравању или приступању.“³⁰ (чл. 22. Оквирне конвенције УН о промени климе; чл. 24. ст. Кјото протокола; чл. 20. Париског споразума; Чл. 13. Бечке конвенције о заштити озонског омотача; чл. 16. Монреалског протокола; чл. 34. Конвенције о праву непловидбеног коришћења међународних водотока; чл. 34. Конвенције о биолошкој разноврсности; чл. 37. ст. 1. Картагена протокола; чл. 33. Протокола из Нагоје; чл. 18. Нагоја – Куала Лумпур допунског протокола о одговорности и накнади штете; чл. 34. Конвенције Уједињених нација о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом, посебно у Африци; чл. 22. Базелске конвенције о контроли прекограничног кретања опасних отпада и њиховом одлагању; чл. 25. Ротердамске конвенције; чл. 25. Стокхолмске конвенције; чл. 30. Минимата конвенције о живи).

В) Анализа показује да се основна разлика између појединих ММУЖС у погледу услова за њихово ступање на снагу³¹ огледа у броју држава које

²⁹ Уговорима се прописује период (годину дана) у којем државе (и међународне организације) могу потписати уговор, као и место где се то може учинити.

³⁰ Инструменти потврђивања, прихватања, одобравања или приступања депонују се код Генералног секретара Уједињених нација.

³¹ Иначе, према одредбама члана 24. Бечке конвенције о уговорном праву „уговор ступа на снагу на начин и на дан који су утврђени његовим одредбама или споразумно између држава које су учествовале у преговорима.“ (ст. 1). Уколико не постоје такве одредбе или такав споразум, уговор ступа на снагу чим све државе које су учествовале у преговорима буду дале пристанак да буду везане уговором. Ако држава изрази пристанак да буде

треба да доставе своје ратификационе инструменте (или инструменте о прихватању, одобравању, приступању) као услову за ступање на снагу МУЖС.³² Најмањи број држава који се захтева за ступање на снагу је код Базелске конвенције о контроли прекограничног кретања опасних отпада и Бечке конвенције о заштити озонског омотача (20). Остали уговори прописују да број држава треба да буде 30, 35, 40, 50, итд.

Специфична решења у погледу услова за ступање на снагу садрже Кјото протокол, Париски споразум и Монреалски протокол о супстанцама које оштећују озонски омотач. У случају Париског споразума о клими (чл. 21) и Кјото протокола (чл. 25) прописују се два кумулативна услова. Потребно је да своје инструменте о ратификацији, прихватању, одобравању или приступању депонује најмање 55 страна уговорница Оквирне конвенције УН о промени климе,³³ као и да њихов удео у укупним емисијама угљендиоксида (у 1990. години за Кјото протокол) буде најмање 55%. У случају Монреалског протокола одмах је прописан (чл. 16) датум када ступа на снагу (1. јануар 1989. године), али су прописани и услови који морају бити испуњени (бар две трећине процењене глобалне потрошње контролисаних супстанци и најмање 11 инструмената о ратификацији, прихватању, одобравању или приступању, као и испуњавање услова из става 1. чл. 17. Конвенције).³⁴ У супротном Протокол ступа на снагу деведесетог дана од датума када ови услови буду испуњени.

Осим тога, постоје извесне разлике и у погледу рока за ступање на снагу МУЖС за државе које приступају уговору након што је он већ ступио на снагу. Обично се, када се тражи проток одређеног времена, тражи да то буде 90 дана од дана депоновања инструмената ратификације, прихватања, одобрења или приступања, али је у случају Париског споразума о клими тај рок 30 дана.

3.2. Чланство у ММУЖС

А) Када се говори о чланству у ММУЖС питање чланства држава сталних чланица СБУН може да има специфичан значај, због улоге овог главног органа УН, као у улоге држава његових чланица појединачно, посебно оних

везана уговором било којег дана након ступања уговора на снагу, за ту државу уговор ступа на снагу тога дана, осим ако уговор одређује другачије (ст. 2. и 3).

³² Број дана који треба да протекне од дана достављана ратификационих инструмената је деведесет.

³³ За шире о односима између ових уговора вид. Драгољуб Тодић, „Париски споразум о клими у систему међународних уговора од значаја за ЕУ интеграције Републике Србије“, *Евројско законодавство*, бр. 58/2016, 111-129.

³⁴ Тражи се депоновање двадесетог инструмента о ратификацији, прихватању, одобрењу или приступању.

које имају статус сталног члана овог органа. Ово, пре свега, због основне улоге коју СБУН, као главни орган УН, има у вези са одржавањем међународног мира и безбедности.³⁵ Ако се погледа списак држава чланица 15 ММУЖС може се уочити неколико ствари.³⁶ Најпре, чланство у највећем броју уговора (од 15 анализираних) има Велика Британија (14), затим следе Француска (13) и Кина (13).³⁷ Чланство у најмањем броју међународних уговора има САД (6). Изостало је чланство САД у следећим међународним уговорима: Базелској конвенцији о контроли прекограничног кретања опасног отпада и његовом одлагању, Кјото протоколу, Конвенцији о биодиверзитету и сва три протокола који су овде предмет анализе, Конвенцији о праву непловидбених коришћења међународних водотокова, Ротердамској и Стокхолмској конвенцији.³⁸ Руска Федерација је чланица 9 међународних уговора, а слично као и код САД, изостаје чланство у следећим међународним уговорима: три протокола уз Конвенцију о биодиверзитету, Конвенцији о праву непловидбених коришћења међународних водотокова, Конвенцији УН о борби против дезертификације у земљама са тешком сушом и/или дезертификацијом и Ротердамској конвенцији.

Што се тиче чланства у ММУЖС не сталних чланица СБУН, треба констатовати да је једино Шведска чланица свих 15 ММУЖС. Јапан има чланство у 14 ММУЖС. Истовремено, у групи држава које имају статус стране уговорнице у најмањем броју ММУЖС (укупно 11) налази се Италија, заједно са Египтом и Украјином.³⁹ Број ММУЖС у којима су стране уговорнице остале не сталне чланице СБУН је 12 или 13 и у овој групи су: Боливија, Етиопија, Казахстан, Сенегал и Уругвај.

Б) Као што је већ назначено, имајући у виду околности које се односе на ЕУ интеграције, чланство РС у ММУЖС има смисла упоређивати са чланством држава које су већ чланице ЕУ.⁴⁰ Суседне државе би и због слич-

³⁵ Alexandra Knight, „Global Environmental threats: Can the Security Council protect our Earth?“, *New York University Law Review*, 80/November 2005, 1564. и даље.

³⁶ Овде је узет у обзир преглед тренутног стања чланства држава у међународним уговорима према подацима са сајта: https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=27&subid=A&clang=_en (19.11.2017).

³⁷ Изостаје чланство обе државе (Кине и Француске) у Нагоја Куала-Лумпур допунском протоколу и Конвенцији о праву непловидбених коришћења међународних водотокова.

³⁸ Недавно најављено повлачење САД из Париског споразума о клими овде није узето као релевантна чињеница.

³⁹ Међутим, требало би имати у виду да је Италија, за разлику од преостале две споменуте државе, потписница свих преосталих уговора.

⁴⁰ Овде се остављају по страни друга питања међу којима је и питање начина како је РС регулисала процедура потврђивања међународних уговора. За неке назнаке о томе вид. Драгољуб Тодић, „Међународни уговори и (могуће) слабости процеса потврђивања“, *Међународна јолићка* 4/2013, 5–19. За шире о статусу РС у ММУЖС вид. Vid Vukasović, *Dragoljub Todić, Environmental Law in Serbia*, Kluwer Law International, 63-58.

ности у погледу географског положаја, упућености на заједничке природне ресурсе (нпр. водни ресурси, итд), могле представљати подесан оквир упоредне анализе. У том смислу, у погледу статуса РС и суседних држава чланица ЕУ може се констатовати следеће: а) једино је Мађарска чланица свих 15 анализираних међународних уговора; б) Бугарска је чланица у 14 међународних уговора, док су Хрватска и Румунија чланице 13 међународних уговора; в) РС је чланица 11 анализираних међународних уговора, чему би требало додати и 2 уговора који су потписани, али још увек нису потврђени (Нагоја протокол уз Конвенцију о биодиверзитету и Минимата конвенције о живи). Дакле, у односу на чланство држава региона ММУЖС изостаје чланство РС у два протокола уз Конвенцију о биодиверзитету, затим у Конвенцији о праву непловидбених коришћења међународних водотокова и Минимата конвенције о живи. У односу на чланство две државе сталне чланице СБУН које имају најмањи број уговора у којима су чланице (САД и Руска Федерација) постоји подударност између РС и ових држава у погледу статуса у два протокола уз Конвенцију о биодиверзитету и у Конвенцији о праву непловидбених коришћења међународних водотокова.

ЗАКЉУЧАК

Имајући у виду систем ММУЖС, број страна уговорница ММУЖС који су анализирани, као и преовлађујуће процене безбедносних ризика од којих се полази у постојећој литератури, релативно јасно би се могло говорити о постојању неколико глобалних проблема у области животне средине (климатске промене, управљање водним ресурсима, заштита биодиверзитета, управљање опасним отпадом и хемикалијама) који имају безбедносне импликације. Међутим, уочљиво је да постоје разлике у погледу чланства држава чланица СБУН у анализираним ММУЖС. Неке државе чланице СБУН нису стране уговорнице неких ММУЖС глобалног карактера. Посебно је интересантно одсуство чланства у једном броју неких ММУЖС од стране неких сталних чланица СБУН (САД и РФ). Такође, не би се смела игнорисати разлика између неких сталних чланица СБУН и не сталних чланица овог органа, иначе држава у развоју или не развијених држава. Ова питања заслужују посебну и знатно детаљнију анализу, укључујући и питање унутрашњих чинилаца који детерминишу њихов однос према проблемима у области животне средине. У погледу броја међународних уговора у којима је РС страна уговорница могло би се рећи да је она страна уговорница најзначајнијих ММУЖС, али да заостаје за суседним државама. Суседне државе, иначе чланице ЕУ, су чланице већег (у односу на РС) броја ММУЖС, што би се могло протумачити у контексту лидерских амбиција ЕУ у области

животне средине. У прилог овоме може бити тумачена и чињеница да су две сталне чланице СБУН, које су истовремено и чланице ЕУ, стране уговорнице највећег броја ММУЖС. У целини посматрано, изгледа да би перцепције о постојању глобалних проблема у области животне средине могле да се даказују само у односу на неке критеријуме. Глобални значај неких проблема у области животне средине, као безбедносних изазова, ако се за критеријум узме однос чланица СБУН према овим питањима, могао би бити, до извесне мере, оспорен. Ово посебно ако се има у виду снага и утицај који имају две сталне чланице СБУН (чије чланство у неким ММУЖС делимично изостаје), као и њихов допринос деградацији стања животне средине, укупним емисијама загађујућих материја, итд. Наравно, ово заслужује да буде подвргнуто детаљнијој анализи уз разраду посебне методологије и коришћење додатних и прецизнијих критеријума.

*Dragoljub C. Todić, Ph. D., Professorial Fellow
Institute of International Politics and Economics Belgrade
dtodic@ymail.com*

Membership in Multilateral Environmental Agreements and Global Security Challenges

Abstract: *The paper points to the relations between multilateral environmental agreements (MEAs) with global characteristics and contemporary security problems. Starting from the existing architecture of MEAs, the importance of several key global security challenges (climate change, water resource management, biodiversity protection, waste management and hazardous chemicals) has been emphasised. Status of the members of the UN Security Council, Republic of Serbia (RS) and RS' neighboring countries (EU members) in MEAs is over-viewed. The basis of the analysis is 15 MEAs open for universal membership, whose depository is the UN Secretary General. It is noted that there is no uniform membership of the states UN Security Council' members in the MEAs. Some of the UN Security Council's members are not contracting party in several MEAs. At the same time, EU member states (those who are permanent members of the UN Security Council, as well as RS neighboring EU countries) are members of majority of the MEAs. RS, in terms of the number of MEAs where is a contracting party, lags behind the neighboring states EU members.*

Keywords: *international environmental agreements, global security, UN Security Council, EU, Republic of Serbia.*

Датум пријема рада: 13.12.2017.